

## واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سمیرم)

فاطمه اژدری فرد\* - دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج  
مصطفی احمدوند - استادیار ترویج و توسعه کشاورزی، دانشگاه یاسوج

دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۱۱/۲ پذیرش نهایی: ۱۳۹۰/۵/۲۶

### چکیده

این پژوهش با دو هدف بررسی عملکرد شوراهای اسلامی به منظور توسعه پایدار روستایی و شناسایی تعیین‌کننده‌های عملکرد آنان در روستاهای شهرستان سمیرم صورت پذیرفت. برای این کار از روش پیمایش بهره گرفته شد. جامعه آماری پژوهش دربرگیرنده ۷۰ روستای دارای شورای اسلامی این شهرستان بوده، که به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتخاب متناسب ۴۷ روستا صورت گرفته است. آن‌گاه به مطالعه و بررسی اعضای شورای ده (سه نفر) در هر روستا پرداخته شد و در مجموع مطالعات لازم از ۱۲۵ عضو شورا به عمل آمد. ابراز پژوهش، پرسشنامه‌ای بود، دربردارنده پرسش‌های باز و بسته، که روایی صوری آن تأیید گردید و پایایی آن نیز با انجام مطالعه‌ای راهنما انجام شد و مقدار آلفای کرونباخ بیش از ۰/۷۵ برای متغیرهای گوناگون به دست آمد. یافته‌ها نشان داد که عملکرد شوراهای اسلامی روستاهای مورد مطالعه در مسیر توسعه پایدار و همه‌جانبه روستا، در حد متوسطی است. فزون بر آن، وضعیت شوراهای اسلامی مورد مطالعه در ابعاد شش‌گانه عملکرد (اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و منابع، زیست‌محیطی، عمرانی و زیربنایی، ارتباط با سازمان‌ها و نهادهای، و طرح هادی) نیز در سطح متوسطی قرار داشت. نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی حاکی از آن بود که از میان سازه‌ها و ویژگی‌های مورد مطالعه، «حمایت دولت»، «سرمایه اجتماعی اعضا»، و «مشارکت مردم در امور روستا» به عنوان عواملی تعیین‌کننده پراهمیت و معنادار در پیش‌بینی عملکرد پایدار شورای اسلامی روستایی شناسایی شدند.

**کلیدواژه‌ها:** توسعه پایدار، روستا، شورای اسلامی، دهیاری، توسعه اجتماعی.

## مقدمه

امروزه توسعه پایدار روستایی از مهم‌ترین چالش‌های برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به شمار می‌آید. به عبارت دیگر، توسعه پایدار روستایی از اصول و اهداف غایی پروژه‌ها، سیاست‌ها و طرح‌های توسعه‌ای در مناطق روستایی است. توسعه پایدار روستایی عبارت است از مدیریت و حفظ منابع طبیعی موجود روستا و جهت‌دهی به تغییرات فنی و نهادی، به شیوه‌ای که برآورده‌سازی مستمر نیازهای بشری چه در زمان حاضر و چه در آینده- برای مردم روستا تضمین شود (عبداللهی و همکاران، ۱۳۸۸). چنین توسعه‌ای موجب حفظ پایداری منابع ارضی و آبی و همچنین منابع ژنتیک گیاهی و حیوانی را در منطقه می‌شود، به زوال محیط زیست نمی‌انجامد؛ از لحاظ فنی مناسب است و از نظر اقتصادی می‌توان آن را ماندنی برشمرد و از لحاظ اجتماعی نیز مقبول است (FAO, 2003).

بدین ترتیب می‌توان توسعه پایدار روستایی را شامل فرایند تغییرات اجتماعی، اقتصادی، محیطی دانست که برای افزایش رفاه طولانی‌مدت در کل جامعه طراحی می‌گردد (Mosely, 2003). از سوی دیگر، بانک جهانی (World Bank, 2000) مشارکت جوامع روستایی را به منظور استفاده بهینه از منابع موجود در روستا، راهی اساسی در اجرای اولویت‌های توسعه پایدار روستایی برشمرده است. درواقع یکی از ابزارهای نیل به توسعه پایدار روستایی را می‌توان تشکیل گروه‌های سازماندهی‌شده (Ambe, 2001, 108; Yarwood, 2002, 278) همانند شوراهای اسلامی دانست. بر همین اساس بود که پس از دو دهه وقفه، مردم ایران در اسفند ماه سال ۱۳۷۷ برای نخستین بار فرصت یافتند تا برای انتخاب اعضای شوراهای اسلامی شهر، شهرک، و روستا در انتخاباتی آزاد شرکت کنند. استقبال میلیون‌ها ایرانی از این رخداد تاریخی، علاقه دیرینه آنان را به مشارکت در امور سیاسی و خدمات عمومی اثبات می‌کند. پس امید می‌رود که شوراهای اسلامی منتخب مردم با آگاهی از وظیفه سنگین خود، در بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی جامعه محلی و آبادانی روستاها پیگیرانه بکوشند (آذربایجانی و دریایی، ۱۳۸۶، ۱۷).

بدین ترتیب، تشکیل شوراهای اسلامی روستا را می‌توان یکی از اقدامات دولت در جهت

تحقق توسعه پایدار روستایی برشمرد، چرا که شورای اسلامی روستا، نهادی مشارکتی است که در قالب آن تلاش مردم روستا به منظور بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جامعه‌شان منسجم و هماهنگ می‌شود. همچنین به دلیل فراگیر بودن شوراهای در اغلب روستاهای کشور و انتخاب اعضای آنها از سوی مردم و اقدامات و خدمات‌شان در ابعاد مختلف اقتصادی و عمرانی و فرهنگی و اجتماعی، این شوراهای مرجع تشخیص‌دهنده نیازهای ده به شمار می‌روند و مدیریت تولید فنی و اقتصادی نیز بر عهده آنهاست (عمادی و بنار، ۱۳۸۲). از کجا (۱۳۸۴) معتقد است که شورای اسلامی روستا نهادی مشارکتی است که از طریق آن، تلاش‌های مردم روستایی به منظور بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی انجام می‌گیرند و هماهنگ می‌شوند.

شوراهای اسلامی روستایی و بررسی عملکرد آنها در توسعه پایدار روستایی از موضوعات مهم در حوزه مدیریت روستایی است که به عنوان نهادی مشارکتی و مردمی می‌تواند در سطح روستا نقش مهمی در فرایند توسعه پایدار روستایی داشته باشد. اکنون از زمان احیا و بازآفرینی شوراهای دو دوره گذشته است و شوراهای در دوره سوم فعالیت‌شان به سر می‌برند. حال پس از گذشت دو دوره فعالیت شوراهای اسلامی روستا، می‌توان به ارزیابی و تحلیل عملکرد این شوراهای در دستیابی به اهداف توسعه پایدار روستایی پرداخت (رضوانی و احمدی، ۱۳۸۸، ۲۸). عسگری (۱۳۸۰) نیز بر این باور است که مطالعه عملکرد شوراهای اسلامی روستا در مسیر توسعه پایدار، به این دلایل ضروری به نظر می‌رسد:

- در مقایسه آماری، ۸۵ تا ۹۰ درصد اعضای شوراهای کشور را اعضای شوراهای روستایی تشکیل می‌دهند؛ و
  - از دیگر ویژگی‌های شوراهای روستایی، نقش چند بعدی‌شان است. شوراهای روستایی در نظارت بر مسائل مختلف اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و به طور کلی توسعه پایدار روستا نقشی تعیین‌کننده دارند.
- با توجه به آنچه که ذکر شد، هدف کلی این پژوهش واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی بوده است، و این اهداف اختصاصی نیز در آن دنبال شده‌اند:

- بررسی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار اقتصادی روستا؛
- تحلیل عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی روستا؛
- واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار محیطی روستا،
- شناسایی سازه‌های مؤثر بر عملکرد و فعالیت شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی.

### مروری بر نوشتارها و پژوهش‌های مرتبط

کلمه شورا معادل کانسیل<sup>۱</sup> لاتین به کار می‌رود و می‌بایست آن را از شور و مشورت تفکیک کرد. معمولاً شورا به عنوان یک نهاد مطرح می‌گردد و مشورت در واقع فعل یا کارکرد آن نهاد است. به عبارت دیگر، هر تشکلی که اعضای آن به منظور تشریک مساعی دور هم جمع شوند، شورا نامیده می‌شود؛ و هر آنچه که در این شورا برای بحث و بررسی به عنوان موضوع مطرح می‌شود، محتوا یا دستور کار قلمداد می‌گردد؛ و عمل انجام‌گرفته در این نشست شورایی، مشورت نام می‌گیرد (عسگری، ۱۳۸۰، ۳). به طور کلی شورا نهادی مشارکتی است که به وسیله آن تلاش و کوشش‌های مردم به منظور بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه صورت می‌پذیرد و هماهنگ می‌گردد و متشکل از نمایندگان اقشار مختلف جامعه است (Ghadoliya, 2005, 7).

پس از انقلاب اسلامی و محوریت ارزش‌ها و شعارهای اسلامی، شورا و مشارکت مردم و حفظ حقوق و آزادی‌های عمومی در صدر اهداف انقلاب قرار گرفت. بر همین اساس، فصل هفتم قانون اساسی به شوراهای اسلامی اختصاص یافته و در بسیاری از اصول قانون اساسی به صورت تلویحی به شوراها و اداره امور محلی با استفاده از سازوکار انتخابات اشاره شده است (حافظنیا و ویسی، ۱۳۸۵، ۶۵). در قانون تشکلهای شوراهای اسلامی کشور که در تاریخ دهم

---

1. Council

شهریور ماه ۱۳۶۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، در تبصرهٔ یک مادهٔ دو آمده است که انتخابات شوراهای روستایی را جهاد سازندگی، زیر نظر وزارت کشور، انجام می‌دهد و آیین‌نامهٔ مربوط به آن نیز به وسیلهٔ همین دو ارگان تدوین می‌شود. اگرچه جهاد سازندگی قبل از تصویب قانون مذکور ضرورتاً اقدام به تشکیل شوراها کرده بود، ولی مصوبهٔ اخیر باعث شد تا شوراها در سطح گسترده‌تری تشکیل شوند. در ظرف کمتر از دو سال بیش از ده هزار شورای اسلامی در روستاها پدید آمد. شورای اسلامی روستاها در سطح نسبتاً وسیعی قبل از تدوین قانون و مقررات مربوط تشکیل شدند و به فعالیت پرداختند (طالب، ۱۳۷۶، ۷۳). در مادهٔ ۶۸ مصوبهٔ ۷۵ و اصلاحیهٔ ۷۸، وظایف و اختیارات متفاوتی برای شوراهای اسلامی روستا ترسیم شده، که برخی از آن‌ها در جدول ۱ درج گردیده است.

همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌گردد، توجه به موضوع تشکیل انجمن‌های محلی از قبیل شوراهای اسلامی می‌تواند نقش مؤثری در توسعهٔ پایدار داشته باشد، چرا که توسعهٔ پایدار در بسیاری از برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی به عنوان یکی از مفاهیم بنیادین مطرح است (شهبازی، ۱۳۷۲، ۲۳۵).

به‌طور کلی مطالعات صورت‌گرفته دربارهٔ عملکرد شوراهای اسلامی روستا بسیار اندک است، به‌گونه‌ای که بیشتر مطالعات در خصوص معرفی تشکلی به نام شورای روستایی، مقایسهٔ شوراهای فعال و غیرفعال و عوامل مؤثر بر فعالیت آن‌ها بوده است. در این زمینه مطالعات عبداللهی و همکاران (۱۳۸۸)، با هدف تحلیل مشارکت شوراهای اسلامی در برنامه‌های ترویجی مرتبط با توسعهٔ پایدار که در دو بخش شهرستان میاندوآب به روش نمونه‌گیری تصادفی از ۱۲۲ نفر از جامعهٔ ۲۶۴ نفری اعضای شورای اسلامی صورت گرفت، نشان داد که میزان مشارکت ۷۰ درصد از اعضای شوراها در برنامه‌های ترویجی در سطح زیاد بوده است.

حمیدیان و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای دیگر در شهرستان سبزوار، به بررسی عوامل ناکارآمدی روستایی در قالب تئوری خرده‌فرهنگ دهقانی راجرز در ۳۲ روستای این شهرستان پرداختند. این مطالعه نشان داد که نخست، اعضای شوراهای روستایی که تحصیلات ابتدایی و پایین‌تر دارند، غالباً رفتارشان به چارچوب تئوری خرده‌فرهنگ دهقانی نزدیک‌تر است؛ و دوم

فاطمه ازدری‌فرد و مصطفی احمدوند ———— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

اینکه شوراهای روستایی در روستاهای بزرگ‌تر و پرجمعیت‌تر تا حدی از ویژگی‌های این نظریه فاصله گرفته‌اند.

**جدول ۱. وظایف شورای اسلامی در حیطه توسعه پایدار روستایی**

<b>۱- اقتصادی و منابع</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- تشویق و ترغیب روستاییان به توسعه صنایع دستی و اهتمام به ترویج، توسعه و بازاریابی محصولات روستایی</li> <li>- نظارت بر اهدا و قبول امانات و هدایا به نام روستا</li> <li>- نظارت بر انجام معاملات دهیاری</li> <li>- شناسایی زمینه‌های اشتغال و مساعدت به منظور تأمین کار برای افراد جویای شغل</li> <li>- تصویب بودجه سالانه دهیاری و متمم اصلاح آن</li> </ul>
<b>۲- اجتماعی - فرهنگی</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- بررسی و شناخت کمبودها، نیازها و نارسایی‌های اجتماعی، و فرهنگی و مانند اینها</li> <li>- حفظ بناها و آثار باستانی با تشریک مساعی سازمان میراث فرهنگی و اداره و احداث و نگهداری و بهره‌برداری از تأسیسات عمومی، فرهنگی، ورزشی، و رفاهی روستا</li> <li>- نظارت بر معرفی خانواده‌های بی‌سرپرست و بی‌بضاعت به سازمان بهزیستی و کمیته امداد</li> <li>- نظارت و پیگیری و مساعدت در ایجاد مؤسسات فرهنگی و خیریه و صندوق‌های قرض‌الحسنه در روستاها</li> <li>- همکاری در معرفی محصولات کشاورزی و تولیدات صنعتی و صنایع دستی روستاها در مراکز شهری</li> </ul>
<b>۳- زیست‌محیطی</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- نظارت بر حفظ و نگهداری از منابع طبیعی واقع در حریم روستا</li> <li>- نظارت بر حفظ و نگهداری از منابع آبی سطحی و زیرزمینی واقع در حریم روستا</li> <li>- نظارت بر حفظ و نگهداری از پوشش گیاهی و جنگل‌های واقع در حریم روستا</li> <li>- نظارت بر جلوگیری از آلودگی‌های آب و خاک در روستا</li> <li>- نظارت بر مدیریت پسماندها و فاضلاب روستایی</li> </ul>
<b>۴- خدمات عمومی</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- همکاری در جلوگیری از شیوع بیماری‌های واگیردار انسانی و جانوری، و نظایر اینها</li> <li>- همکاری در تسهیل دسترسی مردم به آرد و نان مرغوب</li> <li>- پیگیری و ایجاد زمینه نظارت بر امور بهداشتی روستا از قبیل کشتارگاه بهداشتی دام و عرضه گوشت</li> <li>- مراقبت و حفظ و نگهداری اموال و تأسیسات عمومی دهیاری</li> </ul>
<b>۵- اجرای طرح هادی</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- فراهم ساختن زمینه ایجاد خیابان‌ها، کوچه‌ها، پارک‌ها و فضای سبز و همچنین همکاری در زمینه بهسازی روستا</li> </ul>

<p>- تنظیم و نگهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و لایروبی قنوات و تأمین آب و روشنایی معابر روستا</p> <p>- کمک در احداث تأسیسات تولید، توزیع آب، برق، و مخابرات و تعیین نرخ و اموری از این قبیل.</p> <p>- ایجاد و سازماندهی غسالخانه‌ها و گورستان و نظایر آنها</p> <p>- اتخاذ تدابیر لازم برای حفظ روستا از خطر سیل، حریق و رفع خطر بناها و جز آن.</p>
<p>- نظارت بر صدور پروانه برای ساختمان‌ها</p> <p>- نظارت بر نگهداری و تسطیح راه‌های واقع در حریم اراضی روستا</p> <p>- همکاری در تأمین اراضی مورد نیاز مرتبط با اهداف و وظایف دهیاری‌ها</p> <p>- نظارت بر نام‌گذاری اماکن و معابر و تأسیسات روستا</p> <p>- همکاری با دستگاه‌های ذی‌ربط در تهیه و اجرای طرح هادی روستا و نظایر آن</p> <p>- نظارت بر اجرای طرح‌های عمرانی در چارچوب طرح هادی</p>
<p><b>۶- ارتباط با سازمان‌ها و نهادها</b></p>
<p>- پیگیری اجرای طرح‌های عمرانی</p> <p>- اعلام قوانین و فرامین دولتی ذی‌ربط و پیگیری حسن اجرای آنها</p> <p>- همکاری با سازمان‌ها و نهادهای دولتی و ایجاد تسهیلات لازم برای ایفای وظایف آنها</p> <p>- نظارت بر حسن اجرای مصوبات شورا</p> <p>- همکاری با شورای بخش و بخشداری به منظور بررسی و صدور پروانه کسب</p> <p>- نظارت بر پیشرفت (یا عدم پیشرفت) فیزیکی طرح‌ها و پیشنهاد راهکار</p> <p>- همکاری با واحدهای امدادسانی در هنگام وقوع حوادث و سوانح طبیعی</p> <p>- نظارت بر ثبت موالید و متوفیات و تهیه آمار مربوط</p> <p>- همکاری با نیروی انتظامی برای اجرای مقررات عمومی و حفظ نظم</p>

منبع: محمد نادری، ۱۳۸۶، ۲۹

مطالعات انجام‌شده در زمینه عملکرد شوراهای اسلامی و دهیاری روستاها در آذربایجان غربی، حاکی از آن‌اند که امروزه این تشکل‌های مردمی می‌توانند نقش بسیار مهمی را در مسیر توسعه روستایی، به‌ویژه بهبود اوضاع کالبدی- فیزیکی روستا ایفا کنند. فعالیت‌های انجام‌شده این تشکل‌ها گواه بر این مدعاست که یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اجراشده - و یا در حال اجرا- در آذربایجان غربی، تهیه و اجرای طرح هادی است (مهدوی و نجفی کامی، ۱۳۸۴، ۲۱). مطالعه دیگر در زمینه مقایسه تطبیقی تشکل‌های روستایی (شوراها و دهیاری) در روستاهای

فاطمه ازدری فرد و مصطفی احمدوند ———— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

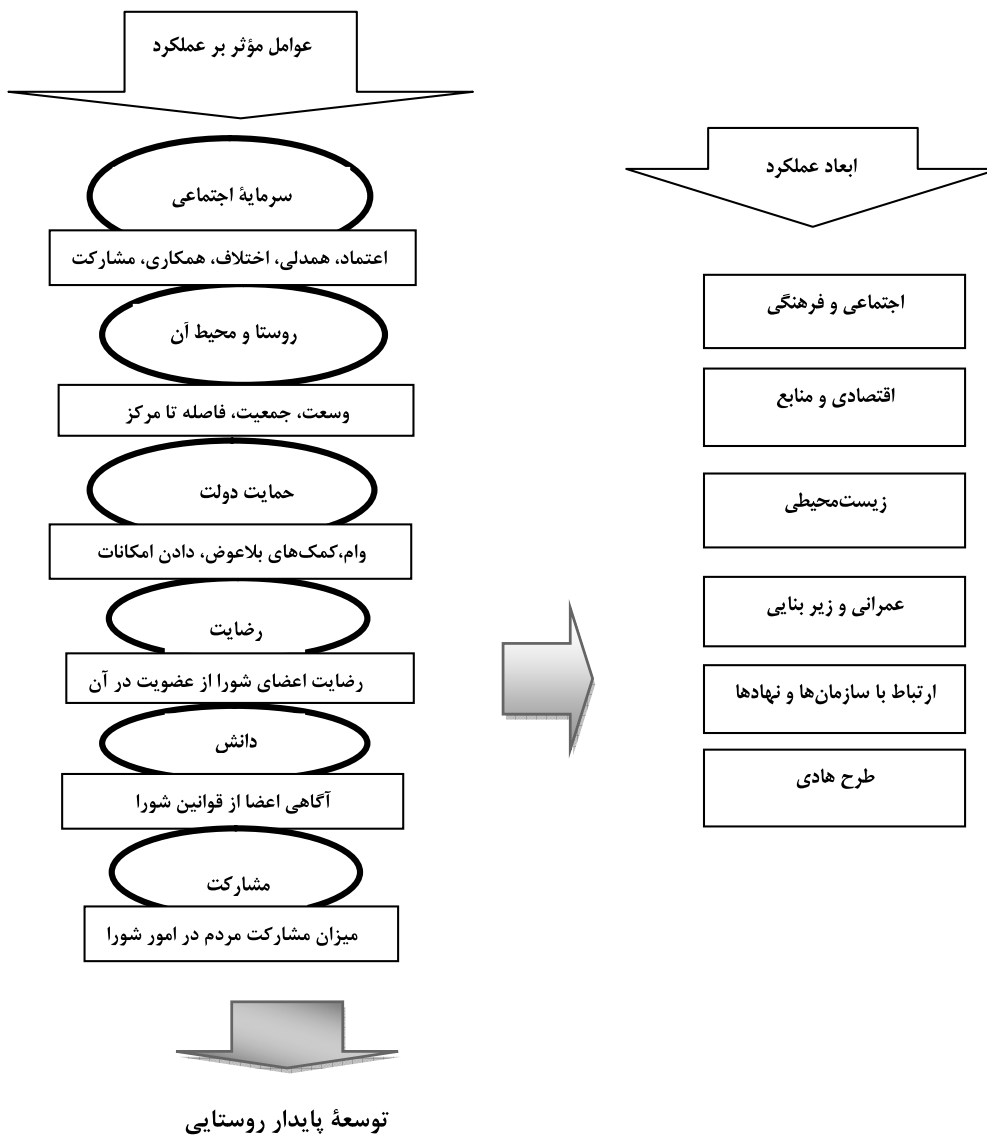
بزرگ و کوچک در استان گلستان، نشان می‌دهد که عوامل ساختاری (پشتیبانی مالی و اداری، و حمایت‌های دولت)، اجتماعی (مشارکت مردم در امور روستا)، و اقتصادی (وجود امکانات خدماتی، و ظرفیت‌های طبیعی - محیطی در روستا) رابطه تنگاتنگی با میزان موفقیت این تشکل‌ها در روستاهای کوچک دارد (نعمتی و بدری، ۱۳۸۶، ۱۶۷).

رضوانی و احمدی (۱۳۸۸، ۲۷) نیز به بررسی عملکرد شوراهای اسلامی در توسعه روستایی دهستان حکیم‌آباد پرداخته‌اند. یافته‌های آنها نشان داد که شوراها در زمینه ارتقا و جلب مشارکت مردم عملکرد موفق‌تری از دیگر زمینه‌ها (بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی) در روستاها داشته‌اند. با توجه به یافته‌های تحقیق، روستاییان تمایل‌شان را با مشارکت در امور مختلف روستا - و آمادگی‌شان را برای رفع مشکلات با همراهی شوراها، اعلام کرده‌اند.

چوپچیان و همکاران (۱۳۸۶، ۱۶) در مطالعه‌ای دیگر به بررسی عوامل مؤثر بر عملکرد دهیاری‌ها پرداختند. یافته‌های آنها نشان داد که همکاری شوراهای اسلامی با در نظر گرفتن دیگر مواردی چون همکاری سازمان‌ها، رضایت شغلی دهیار، مشارکت مردم، مشورت دهیار با رهبران محلی و اعضای شورا، داشتن سابقه مدیریت روستایی در خانواده و انگیزه دهیار برای توسعه روستا، در مجموع متغیرهایی هستند که تا کنون بر عملکرد دهیاری‌ها تأثیر معنی‌داری داشته‌اند.

براساس پیشینه نگاشته‌ها، بررسی‌ها و مشاهدات اولیه میدانی و همچنین وظایف شوراهای اسلامی (محمدنادر، ۱۳۸۶، ۲۹)، چارچوب نظری پژوهش به صورت شکل ۱ ترسیم و تدوین شد. همان‌گونه که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی را می‌توان در شش بعد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و منابع، زیست‌محیطی، عمرانی و زیربنایی، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، و طرح هادی سنجش و ارزیابی کرد. بنابراین در پژوهش حاضر عملکرد شوراهای اسلامی روستاهای مورد مطالعه در ابعاد شش‌گانه مذکور مورد بررسی قرار گرفت. فزون بر آن، عملکرد شوراهای اسلامی خود تحت تأثیر ساختارهای متفاوت بیرونی و درونی است (شکل ۱).





شکل ۱. چارچوب نظری تحقیق

فاطمه ازدری فرد و مصطفی احمدوند ——— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

سرمایه اجتماعی یکی از بنیادی‌ترین ساختارهای مورد بحث است. از نظر پاتنام، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی همانا اعتماد و هنجارها و شبکه مشارکت اجتماعی‌اند که کارایی جامعه را با تسهیل کنش‌ها، بهبود می‌بخشند. به عبارت دیگر، روابط اجتماعی افراد و تعاملات آنان با یکدیگر، بنیادی‌ترین مؤلفه سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند و شبکه‌ها نیز خاستگاه دو مؤلفه دیگر سرمایه اجتماعی - یعنی هنجارهای اعتماد، و یاری و همکاری - به شمار می‌آیند (Putnam and Gross, 2002, 6).

بستر روستا و محیط آن نیز تأثیر عده‌ای بر عملکرد شورای اسلامی ده خواهد داشت (نعمتی و بدری، ۱۳۸۶، ۱۶۷). این بستر دربرگیرنده وسعت و جمعیت و موقعیت طبیعی و جغرافیایی روستاست. حمایت‌های مادی و معنوی دولت در دادن وام و تسهیلات بانکی و کمک‌های بلاعوض نیز عملکرد شوراهای اسلامی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (نعمتی و بدری، ۱۳۸۶، ۱۶۷). در نهایت، مشارکت مردم در امور روستا نیز در عملکرد شورای اسلامی اهمیت می‌یابد (رضوانی و احمدی، ۱۳۸۸، ۳۵). این مشارکت می‌تواند در سطوح و حیطه‌های مختلفی صورت پذیرد.

### روش‌شناسی تحقیق

این طرح با استفاده از روش پیمایش شکل گرفت. جامعه آماری پژوهش را روستاهای دارای شورای اسلامی شهرستان سمیرم تشکیل می‌دهند؛ به طوری که ابتدا روستاهای دارای شورای اسلامی شش دهستان این شهرستان (در مجموع ۷۰ روستا) شناسایی و به تفکیک دهستان مشخص شدند و در قالب جدول جای گرفتند. در گام بعدی ۴۷ روستای دارای شورای اسلامی به عنوان نمونه آماری، با استفاده از جدول پاتن (Patten, 2002, 141) به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شدند. و اعضای شورای اسلامی (سه نفر) نیز در هر روستا مورد بررسی قرار گرفتند.

شهرستان سمیرم در بردارنده دو بخش مرکزی و پادناست که بخش مرکزی خود دارای سه دهستان و در مجموع ۶۳ روستاست. این بخش حدود ۱۶۰۰۰ نفر جمعیت روستایی دارد که فزون بر آن هر ساله حدود ۲۰۰۰ نفر از جمعیت عشایری بیش از نیمی از سال را در این بخش اقامت می‌کنند. در این بخش ۳۴ روستا دارای شورای اسلامی‌اند، و ۲۹ روستا فاقد آن. بخش پادنا نیز شامل سه دهستان، جمعاً با ۵۹ روستاست. این بخش حدود ۱۵۰۰۰ نفر جمعیت دارد که ۳۶ روستای آن دارای شورای اسلامی‌اند. بنابراین از ۷۰ روستای دارای شورای اسلامی، ۴۷ روستا انتخاب شدند و در هر روستا علاوه بر بررسی اسناد و مدارک موجود، مصاحبه با اعضای شورای اسلامی ده نیز به عمل آمد. بدین ترتیب ۱۴۱ عضو شورای اسلامی روستاهای منتخب، نمونه آماری پژوهش را تشکیل می‌دادند که در این میان به دلیل عدم دسترسی، گردآوری داده‌ها از ۱۲۵ عضو شورا فراهم آمد. این تحقیق از لحاظ قلمرو زمان، محدود به دوره حد فاصل زمستان ۱۳۸۸ تا تابستان ۱۳۸۹ است.

ابزارها و روش‌های متعددی برای جمع‌آوری اطلاعات وجود دارند که انتخاب هر یک از روش‌ها به اهداف تحقیق بستگی می‌یابد. در این تحقیق از پرسش‌نامه و مصاحبه ساختارمند برای گردآوری اطلاعات استفاده شد. پس از بررسی پیشینه نگاشته‌ها و اسناد موجود، پرسش‌نامه پژوهش طراحی شد. آن‌گاه روایی ظاهری و محتوایی ابزار پژوهش با استفاده از دیدگاه‌های استادان متخصص و پس از انجام اصلاحات لازم، تأیید گردید. به منظور سنجش پایایی ابزار پژوهش مطالعه راهنما صورت پذیرفت. ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه بیش از ۰/۷۵ به دست آمد، که خود نشان‌دهنده پایایی مطلوب پرسش‌نامه بود. پرسش‌نامه تأییدشده با استفاده از روش مصاحبه ساختارمند از اعضای شورای اسلامی تکمیل گردید. داده‌ها پس از گردآوری، کدگذاری شدند و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS17.5، پردازش و تحلیل‌های توصیفی و استنباطی به عمل آمد. در روش تحلیل توصیفی

از جدول فراوانی، درصد و میانگین، در تحلیل استنباطی از رگرسیون سلسله‌مراتبی<sup>۱</sup> و آزمون مقایسه میانگین‌ها استفاده شد.

عملکرد شوراهای اسلامی براساس چارچوب نظری پژوهش (شکل ۱)، در ابعاد شش‌گانه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و منابع، زیست‌محیطی، عمرانی و زیربنایی، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، و طرح هادی مورد توجه قرار گرفت. برای این منظور عملکرد این شوراها در مسیر توسعه پایدار روستایی از طریق معادله شاخص عملکرد کل، با توجه به ابعاد شش‌گانه، مذکور، بدین شکل محاسبه شد.

$$\text{TPI} = \left( \sum_{i=1}^6 \text{PERFORM}_i \right) / 6 \quad \text{رابطه (۱)}$$

در این معادله، TPI شاخص عملکرد کل شورای اسلامی است، و  $\text{Perform}_1$  تا  $\text{Perform}_6$  عملکرد شورا در ابعاد شش‌گانه پیش گفته. بعد اجتماعی- فرهنگی با ۱۴ مؤلفه در زمینه جلب مشارکت مردم، حل اختلاف در روستا، برگزاری دوره‌های آموزشی- ترویجی، تأمین اجتماعی، سلامت عمومی، فرهنگ عمومی، شناسایی نیازهای اجتماعی و فرهنگی روستا، افزایش سرمایه اجتماعی، برگزاری مراسم‌ها و برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی در روستا سنجیده شد. در بعد اقتصادی و منابع با ۱۴ مؤلفه در خصوص بهبود اقتصاد روستایی و کشاورزی، جلب حمایت‌های مالی و اعتباری دولت، کاهش فقر (فقرزدایی)، افزایش کیفیت زندگی روستاییان، توسعه صنایع دستی و تولیدی در روستا، تنظیم بودجه سالیانه دهیاری‌ها، به تنظیم برنامه‌های مالی و اعتباری مورد توجه پرداخته شد. بعد زیست‌محیطی نیز با نه مؤلفه سنجیده شد: فعالیت‌های شورا در موارد حفاظت محیط زیست روستا، جلوگیری از تخریب مکان‌های تاریخی و طبیعی، زیباسازی محیط روستا، جلوگیری از آلودگی آب و خاک در روستا، مدیریت پسماندها، حفظ و نگهداری پوشش گیاهی و درختان در منطقه روستایی، و حفظ و نگهداری منابع آبی حریم روستا. در بعد عمرانی و زیربنایی و همچنین طرح هادی با ۲۲ مؤلفه مجزا، ساخت‌وسازهای

1. Hierarchical regression

عمرانی و زیربنایی نظیر مکان‌های آموزشی، فرهنگی، مذهبی، بهداشتی، منابع مصرفی (گاز، آب، برق)، تأسیسات (برق، آب، مخابرات)، بهسازی روستا (خیابان‌کشی، کوچه، پارک، جاده درون و برون روستایی، جدول‌کشی) بررسی شدند. علاوه بر اینها، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها نیز با ۱۱ مؤلفه مشارکت و ارتباط شورا با دهیاری، بخشداری، ثبت احوال، نیروی انتظامی، و سایر ادارات و ارگان‌ها در امور مختلف مورد واکاوی قرار گرفت.

### یافته‌ها

در این بخش، ابتدا یافته‌های توصیفی درج می‌گردد و سپس به عملکرد شوراهای اسلامی مورد مطالعه، در مسیر توسعه پایدار روستایی پرداخته می‌شود. در پایان نیز سازه‌های مؤثر بر عملکرد شورای اسلامی روستا شناسایی و گزارش شده‌اند.

براساس داده‌های تحلیل‌شده در جدول ۲، متوسط سن افراد مورد مطالعه ۳۹/۹۷ سال (انحراف معیار ۶/۳۱) بوده است. به عبارت دیگر، این یافته نشان از آن دارند که اکثر اعضای شورای اسلامی جوان‌اند و توانایی این را دارند که در ابعاد مختلف توسعه پایدار روستایی نقشی تعیین‌کننده بر عهده بگیرند. فراوانی متغیر سطح تحصیلات نیز مشخص ساخت که ۳۶/۷ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات در حد دیپلم بوده‌اند، ۴۸/۱۲ درصد در حد ابتدایی و راهنمایی، و بقیه هم مدرکی بالاتر از دیپلم داشته‌اند.

در این پژوهش رضایت اعضای شورا از عضویت در آن نیز مورد توجه قرار گرفت. میزان این رضایت با سه پرسش طیف لیکرتی (موافقم، بی‌نظم، و موافقم) پرسنجیده شد. میانگین رضایت اعضای شورا ۱/۵۶ (انحراف معیار ۰/۲۹) گزارش شده و این یافته نشان می‌دهد که اکثریت اعضای شوراها از کار و عضویت‌شان راضی‌اند. میانگین آگاهی و دانش اعضا در زمینه قوانین و مقررات شورا ۱/۷۲ (انحراف معیار ۰/۳۹) است که در واقع آگاهی اکثریت اعضا را از قوانین مرتبط با شورا مشخص می‌سازد. از آنجا که سرمایه اجتماعی از مهم‌ترین سازه‌های توسعه روستایی است، در این مقاله به آن توجه شده است. نتایج به دست آمده از تحلیل پاسخ‌های افراد به متغیر سرمایه اجتماعی، میانگین ۲/۲۶ (انحراف معیار ۰/۴۱) را به دست می‌دهد. این

فاطمه ازدری فرد و مصطفی احمدوند ——— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

یافته حاکی از آن است که اعضای شورای اسلامی سرمایه اجتماعی بالایی دارند. در زمینه روستا و بستر آن نیز سه متغیر - تعداد خانوار، جمعیت روستا و فاصله روستا تا مرکز شهرستان - مورد بررسی قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد که میانگین تعداد خانوار ۴۷/۲۱ (انحراف معیار ۴۱/۷۸) و میانگین جمعیتی روستاهای مورد مطالعه ۲۸۲/۲۹ (انحراف معیار ۲۷۵/۴۰) فاصله نزدیک‌ترین روستا به مرکز شهرستان ۲۰ کیلومتر و دورترین آنها ۱۰۰ کیلومتر بوده است.

فزون بر آن، میانگین مسافت ۴۷/۱۵ (انحراف معیار ۱۶/۶۳) بوده است. متغیرهای حمایتی نیز در دو مؤلفه مشارکت مردم در امور شورا و دریافت حمایت‌های دولتی، مورد مطالعه قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که میانگین میزان مشارکت مردم در امور شورا ۲/۱۱ (انحراف معیار ۰/۴۵) و میانگین دریافت حمایت‌های دولتی ۱/۳۴ (انحراف معیار ۰/۴۳) است. از این یافته چنین استنتاج می‌گردد که مشارکت مردم در امور روستا در حد مطلوبی است.

جدول ۲. مشخصات شورای اسلامی روستایی‌های مورد مطالعه

ویژگی‌ها	بیشینه	کمینه	میانگین	انحراف معیار
<b>الف) فردی</b>				
سن اعضا (سال)	۵۹	۳۰	۳۹/۹۷	۶/۳۱
رضایت اعضای شورا از عضویت در آن	۱/۷۵	۰	۱/۵۶	۰/۲۹
آگاهی از قوانین و وظایف شورا	۲	۰/۷۵	۱/۷۲	۰/۳۹
سرمایه اجتماعی اعضا	۳	۱/۵۰	۲/۲۶	۰/۴۱
<b>ب) بستر و محیط روستا</b>				
تعداد خانوار روستا	۱۸۷	۲۰	۴۷/۲۱	۴۱/۷۸
جمعیت روستا	۱۳۱۰	۱۱۷	۲۸۲/۲۹	۲۷۵/۴۰
فاصله روستا تا مرکز شهرستان (کیلومتر)	۱۰۰	۲۰	۴۷/۱۵	۱۶/۶۳
<b>ج) حمایتی</b>				
مشارکت مردمی در امور روستا	۳	۰/۸۳	۲/۱۱	۰/۴۵
دریافت حمایت‌های دولتی	۳	۱	۱/۳۴	۰/۴۳
توضیح: دامنه امتیاز برای شاخص رضایت اعضای شورا از عضویت در آن، و آگاهی از قوانین شورا ۰-۲، سرمایه اجتماعی روستا و بستر آن و حمایت دولت ۱-۳، و مشارکت مردم ۰-۳ است.				

### عملکرد شورای اسلامی روستا

همان‌گونه که در قسمت روش پژوهش اشاره شد، برای ارزیابی عملکرد شوراهای اسلامی مورد مطالعه در زمینه توسعه پایدار، از معادله شاخص عملکرد کل (TPI) با توجه به فعالیت‌های آنها در این شش بعد استفاده شد: اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و منابع، زیست محیطی، عمرانی و زیربنایی، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، و طرح هادی. برای این منظور وضعیت ابعاد شش‌گانه مذکور جمع شد و سپس بر تعداد آنها (شش) تقسیم گردید تا میانگین کل - که همان شاخص عملکرد کل شوراهای اسلامی روستاست- به دست آید. یافته‌ها نشان از آن داشت که میانگین عملکرد کل شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار و همه‌جانبه روستاهای مورد مطالعه، ۲/۸۶ با انحراف معیار ۰/۴۵ است. با توجه به اینکه دامنه عملکرد کل بین ۱ تا ۵ تعیین شده بود، می‌توان نتیجه گرفت که عملکرد این شوراها در مسیر توسعه پایدار در سطح متوسط به بالاست، و در واقع شوراها در توسعه پایدار روستاهای تحت پوشش نسبتاً موفق عمل کرده‌اند. فزون بر آن، در این پژوهش میزان انجام جنبه‌های مختلف فعالیت‌های شورا در ابعاد گوناگون پایدار اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، عمرانی، زیست‌محیطی، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها و اجرای طرح هادی مورد مطالعه قرار گرفت. جدول ۳ میانگین میزان تحقق یافتن ابعاد شش‌گانه فعالیت‌های شورای اسلامی روستا را نشان می‌دهد.

یافته‌های این بخش از پژوهش مشخص می‌سازد که بیشترین فعالیت اعضای شورای اسلامی در چه حیطه‌ای بوده است. ضریب تغییر (CV) برای شاخص‌های شش‌گانه محاسبه شد و رتبه‌بندی نیز براساس آن صورت پذیرفت. همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌گردد، می‌توان دریافت که حیطه پایداری اجتماعی- فرهنگی با میانگین ۲/۹۹ (انحراف معیار ۰/۴۷) بیشترین توجه را در شورای اسلامی روستاهای مورد مطالعه به خود معطوف داشته است. پس از این حیطه، پایداری اقتصادی روستاییان با میانگین ۲/۸۱ (انحراف معیار ۰/۵۲) در رتبه دوم جای دارد. رتبه سوم مربوط به متغیر اجرای طرح هادی با میانگین ۲/۹۱ (انحراف معیار ۰/۶۰) است.

حیطه ارتباط با سازمان‌ها و نهادها با میانگین ۲/۷۵ (انحراف معیار ۰/۵۹) در رتبه چهارم

فاطمه ازدری‌فرد و مصطفی احمدوند ———— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

جای دارد و حیطه عمرانی و زیربنایی با میانگین ۲/۷۱ (انحراف معیار ۰/۵۸) در رتبه پنجم. کمترین فعالیت مربوط به پایداری زیست‌محیطی، با میانگین ۲/۶۴ (انحراف معیار ۰/۵۶)

جدول ۳. میانگین و انحراف معیار جنبه‌های مختلف فعالیت‌های شورا در ابعاد مختلف  $N=125$

رتبه	ضریب تغییر	انحراف معیار	میانگین	شاخص‌ها
۱	۰/۱۵	۰/۴۷	۲/۹۹	اجتماعی- فرهنگی
۲	۰/۱۸	۰/۵۲	۲/۸۱	اقتصادی
۵	۰/۲۱	۰/۵۸	۲/۷۱	عمرانی و زیربنایی
۶	۰/۲۱	۰/۵۶	۲/۶۴	زیست‌محیطی
۴	۰/۲۱	۰/۵۹	۲/۷۵	ارتباط با سازمان‌ها
۳	۰/۲۰	۰/۶۰	۲/۹۱	طرح‌های

توضیح: دامنه میانگین‌ها از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) است. برای رتبه‌بندی شاخص‌ها، از ضریب تغییر (CV) - که حاصل تقسیم انحراف معیار بر میانگین است- استفاده گردید.

برای مقایسه میزان نیاز روستا به انجام فعالیت در حیطه‌های شش‌گانه و میزان فعالیت‌های انجام‌شده در هر یک از این حیطه‌ها، از آزمون مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد. نتایج جدول ۴ نشان می‌دهند که در تمام ابعاد توسعه پایدار روستایی، تفاوت معناداری بین میزان نیاز روستا در آن بعد و میزان فعالیت‌هایی که شورای اسلامی روستا انجام داده است، وجود دارد. به عبارت دیگر، شوراهای اسلامی نتوانسته‌اند آن‌گونه که شایسته است نیازهای توسعه‌ای روستاها را برآورده سازند. همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می‌گردد، نتایج آزمون مقایسه میانگین‌ها در بعد اجتماعی- فرهنگی نشان می‌دهد که تفاوت معناداری ( $t=24/29$ ) و ( $p=0/0001$ ) در نیاز روستاهای منطقه به انجام فعالیت در این بعد و میزان عملکرد اجتماعی- فرهنگی شورا وجود دارد. به عبارت دیگر، نیاز روستاهای مورد مطالعه به فعالیت شورا در این بعد ( $\bar{x}=4/34$ ) فراتر از عملکرد شورا ( $\bar{x}=2/99$ ) است. در حیطه اقتصادی نیز یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که تفاوت معناداری در نیاز روستاها به توسعه اقتصادی و عملکرد کنونی شوراهای اسلامی وجود دارد ( $t=26/14$  و  $p=0/0001$ ). به عبارت دیگر، نیاز روستاهای



منطقه به توسعه پایدار اقتصادی ( $\bar{x}=4/30$ ) فراتر از عملکرد ( $\bar{x}=2/81$ ) شورای اسلامی روستا بوده است.

این وضعیت در خصوص توسعه عمرانی و زیربنایی در روستا نیز مشاهده می‌گردد. همان‌گونه که در جدول ۴ درج گردیده است، آزمون مقایسه میانگین‌ها حاکی از آن است که تفاوت معناداری در نیاز روستاهای منطقه به توسعه عمرانی و فعالیت‌های انجام شده به وسیله شوراهای مورد مطالعه وجود دارد ( $t=22/97$  و  $p=0/008$ ). در حیطه زیست‌محیطی ( $t=21/53$  و  $p=0/0001$ ) و ارتباط با سایر ارگان‌ها ( $t=15/61$  و  $p=0/0001$ ) نیز وضعیت همین‌گونه است (جدول ۴)، به طوری که عملکرد شوراهای اسلامی مورد مطالعه بسیار کمتر از نیاز روستا به فعالیت در این ابعاد و حیطه‌ها بوده است.

جدول ۴. آزمون مقایسه میانگین‌ها بین دو گروه (وضعیت- نیاز) در ابعاد مختلف پایداری

متغیرها	وضعیت موجود		نیاز روستا		آماره t	سطح معنی‌داری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
اجتماعی- فرهنگی	2/99	0/47	4/34	0/43	24/29	0/0001
اقتصادی	2/81	0/52	4/30	0/43	26/14	0/0001
عمرانی	2/71	0/58	4/21	0/46	22/97	0/0001
زیست‌محیطی	2/64	0/56	4/01	0/55	21/53	0/0001
ارتباطی	2/75	0/59	4/17	0/55	15/61	0/0001
طرح هادی	2/91	0/60	4/13	0/52	16/10	0/0001

توضیح: دامنه میانگین‌ها از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) است.

طرح هادی - و اجرای آن- در روستاهای مورد مطالعه نیز از ابعاد توسعه پایدار روستایی به شمار می‌آید. یافته‌های پژوهش نشان داد که در حیطه طرح هادی عملکرد شوراهای اسلامی روستا بسیار اندک بوده ( $\bar{x}=2/91$ ) و این در حالی است که در بسیاری از روستاهای مورد مطالعه اجرای طرح هادی مورد نیاز ( $\bar{x}=4/23$ ) و بسیار ضروری می‌نماید ( $t=16/10$ ) و  $p=0/0001$ . با دقت در جدول مذکور، و با توجه به بالا بودن مقدار میانگین‌ها در زمینه نیاز

فاطمه ازدری‌فرد و مصطفی احمدوند ——— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

روستا و تفاوت عمده این مقادیر با میانگین‌های مربوط به وضعیت موجود، می‌توان نتیجه گرفت که در روستاهای مورد مطالعه نیاز به فعالیت بیشتر شورا در ابعاد مختلف درک می‌گردد.

### عوامل تعیین‌کننده عملکرد شورای اسلامی در زمینه توسعه پایدار

به منظور شناسایی سازه‌های پیش‌بینی‌کننده عملکرد از نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش سلسله‌مراتبی استفاده شده. در رگرسیون سلسله‌مراتبی، ترتیب ورود متغیرها به تحلیل براساس یک چارچوب نظری یا تجربی مورد نظر محققان صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، در رگرسیون سلسله‌مراتبی ترتیب ورود متغیرها پیش از شروع تحلیل تعیین می‌شود. این نحوه ترتیب و وارد کردن متغیرها می‌تواند بر اساس این سه اصل باشد (قدم‌پور و سرمد، ۱۳۸۲، ۱۱۹):

۱- رابطه علت و معلولی

۲- رابطه متغیرها در تحقیقات پیشین؛ و

۳- ساختار طرح پژوهش.

در این پژوهش ترتیب ورود متغیرها به معادله براساس ساختار طرح پژوهش بود. همان‌طور که پیش‌تر هم بیان شد، متغیر وابسته در این مطالعه عملکرد شوراهای اسلامی در راستای توسعه پایدار روستایی بود، که از طریق معادله ارائه‌شده در قسمت روش‌شناسی محاسبه گردید. برای بررسی سازه‌های تعیین‌کننده عملکرد شوراهای اسلامی از طریق رگرسیون سلسله‌مراتبی، مجموعاً شش سازه پی‌درپی وارد معادله شدند، که نتایج آن را می‌توان در جدول ۵ مشاهده کرد. در مرحله نخست متغیر سرمایه اجتماعی وارد معادله شد. نتایج نشان می‌دهد که ۷ درصد از تغییرات در عملکرد شورا را این متغیر تبیین می‌کند. در مرحله دوم، روستا و بستر آن وارد معادله رگرسیونی شد. اضافه شدن این متغیر، ۳/۰ درصد از تغییرات در عملکرد شورا را تبیین می‌کند. این خود نشان می‌دهد که متغیر مذکور قدرت پیش‌گویی چندانی ندارد. در مرحله سوم متغیر مربوط به حمایت‌های دولت - که به صورت وام، کمک‌های بلاعوض و امکانات است - وارد معادله شد. با ورود این متغیر به معادله، قدرت پیش‌بینی مدل به یکباره با تغییر

عمده‌ای مواجه شده است؛ به گونه‌ای که این متغیر به تنهایی ۱۴ درصد از تغییرات را در عملکرد شورا تبیین می‌کند.

جدول ۵. نتایج حاصل از رگرسیون سلسله‌مراتبی بر عملکرد شوراهای اسلامی روستا

مدل	ضریب تعیین	ضریب تعیین سازگار	تغییرات ضریب تعیین	سطح معنی‌داری تغییرات
الف	۰/۰۷۰	۰/۰۵۸	۰/۰۷۰	۰/۰۲۱
ب	۰/۰۷۳	۰/۰۴۸	۰/۰۰۳	۰/۶۳۶
پ	۰/۲۱۳	۰/۱۸۱	۰/۱۴۰	۰/۰۰۱
ت	۰/۲۱۵	۰/۱۷۱	۰/۰۰۲	۰/۶۹۳
ث	۰/۲۳۸	۰/۱۸۴	۰/۰۲۳	۰/۱۴۹
ج	۰/۲۷۷	۰/۲۱۴	۰/۰۳۸	۰/۰۶۰

توضیح: متغیر وابسته عملکرد کل شوراهای اسلامی روستاست.

الف پیش‌بینی‌کننده: (باقی‌مانده) و سرمایه اجتماعی؛

ب پیش‌بینی‌کننده: مدل یک و روستا و محیط آن؛

پ پیش‌بینی‌کننده: مدل دو و حمایت‌های دولت؛

ت پیش‌بینی‌کننده: مدل سه رضایت اعضای شورا از عضویت در آن؛

ث پیش‌بینی‌کننده: مدل چهار و آگاهی اعضای شورا از قوانین و مقررات مربوط؛ و

ج پیش‌بینی‌کننده: مدل پنج و میزان مشارکت مردم در امور شورا.

در مرحله چهارم متغیر مربوط به رضایت اعضا وارد معادله رگرسیونی شد که این متغیر تنها ۰/۲ درصد از تغییرات در عملکرد شورا را تبیین می‌کند. در مرحله پنجم، آگاهی و دانش اعضا درباره مقررات و قوانین شورا نیز مطرح گردید. نتیجه به دست آمده نشان می‌دهد که ۲/۳ درصد از تغییرات عملکرد شورای اسلامی را همین متغیر تبیین می‌کند. در مرحله پایانی، متغیر مربوط به میزان مشارکت مردم در امور شورا وارد معادله شد، که این متغیر نیز ۳/۸ درصد از تغییرات در عملکرد شورا را تبیین کرد.

با ورود متغیر میزان مشارکت مردم در امور روستا به معادله، مدل نهایی شکل گرفت که

فاطمه ازدری فرد و مصطفی احمدوند ———— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

جزئیات آن در جدول ۶ آمده است. همان گونه که در این جدول مشاهده می‌گردد، فرضیه صفر بودن ضرایب مدل رد می‌شود ( $F=4/396$  و  $P<0/001$ ). فزون بر آن، ضرایب استاندارد شده (جدول ۶) نشان می‌دهد که انحراف معیار تغییر در مقدار سرمایه اجتماعی، حمایت دولت، و مشارکت مردم در امور شورا به ترتیب موجب رخ دادن  $0/19$ ،  $0/41$ ، و  $0/23$  تغییر در انحراف معیار عملکرد شوراهای اسلامی روستا می‌شود. با توجه به سطح معنی‌داری متغیرها، عملکرد کل شورای اسلامی روستا تابعی از سرمایه اجتماعی، حمایت‌های دولت و مشارکت مردم در امور شورا است.

جدول ۶. ضرایب رگرسیونی مدل نهایی تعیین‌کننده‌های عملکرد شورای اسلامی

مدل	ضریب غیراستاندارد	خطای استاندارد	ضریب استاندارد شده	ارزش t	سطح معنی‌داری
(مقدار ثابت)	۱/۵۸۶	۰/۴۴۷	-	۳/۵۴۷	۰/۰۰۱
سرمایه اجتماعی	۰/۲۱۱	۰/۱۲۱	۰/۱۹۴	۱/۷۴۸	۰/۰۴۲
روستا و بستر آن	-۰/۱۹۱	۰/۱۳۳	-۰/۱۵۷	-۱/۴۲۹	۰/۱۵۷
حمایت دولت	۰/۴۳۰	۰/۱۰۹	۰/۴۱۰	۳/۹۲۵	۰/۰۰۰۱
رضایت اعضای شورا از عضویت در آن	۰/۱۳۵	۰/۲۰۶	۰/۰۷۷	۰/۶۵۶	۰/۵۱۴
آگاهی از مقررات و قوانین	۰/۱۴۸	۰/۱۳۰	۰/۱۲۶	۱/۱۴۵	۰/۲۵۶
مشارکت مردم در امور روستا	۰/۲۲۶	۰/۱۱۹	۰/۲۳۴	۱/۹۰۹	۰/۰۳۲

توضیح: ضریب تعیین =  $0/277$ ،  $F=4/396$  ( $P<0/001$ ) متغیر وابسته: عملکرد شوراهای اسلامی،

### بحث و نتیجه‌گیری

نگرانی‌های موجود در زمینه تأثیرات نامطلوب ناشی از اجرای پروژه‌های توسعه روستایی، به چالش‌هایی عمده در سطوح ملی و بین‌المللی دامن زده است و همین امر لزوم توجه فزاینده به جنبه‌های پایداری پروژه‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی را تبیین می‌کند. از این‌رو، پایداری می‌بایست به عنوان یکی از ارکان اصلی و مهم توسعه پایدار روستایی قلمداد شود. توسعه پایدار روستایی به یک معنا همانا وحدت میان ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و زیست‌محیطی به منظور بالا بردن سطح معیشت و رفاه مردم روستایی است. در توسعه پایدار روستایی توجه به

عوامل شش‌گانه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و منابع، زیست‌محیطی، عمرانی و زیربنایی، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، و طرح هادی اهمیت بسیاری دارد. در این میان شورای اسلامی به عنوان یکی از تشکل‌ها و ارگان‌های کارآمد در فرایند توسعه پایدار روستایی نقشی تعیین‌کننده دارد. بر همین اساس در این پژوهش عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی ارزیابی شده است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین عملکرد کل شوراهای اسلامی در زمینه توسعه پایدار و همه‌جانبه روستاهای مورد مطالعه برابر ۲/۸۶ با انحراف معیار ۰/۴۵ است. به عبارت دیگر، عملکرد این شوراهای توسعه پایدار در سطح متوسط ارزیابی می‌شود. این در حالی است که بیشترین عملکرد در حوزه پایداری اجتماعی- فرهنگی گزارش شده است. این یافته هم‌سو با یافته‌های عبداللہی و همکاران (۱۳۸۸) است که نشان دادند مشارکت شورای اسلامی در برنامه‌های توسعه پایدار روستایی در حد مطلوبی بوده است. سپس پایداری اقتصادی روستاییان، پس از آن هم اجرای طرح هادی بیشترین فعالیت را به خود اختصاص داده‌اند. اینها با یافته‌های مهدوی و نجفی کامی (۱۳۸۴)، که نشان دادند بیشترین فعالیت شورا مربوط مؤلفه اجرای طرح هادی بوده است، همخوانی دارند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که کمترین توجه به بعد زیست‌محیطی معطوف شده است؛ لذا پیشنهاد می‌گردد که با تشکیل کارگروه‌های زیست‌محیطی در شورای اسلامی روستاها به تدوین برنامه‌هایی در این خصوص پرداخته شود. افزون بر آن، انجام ارزیابی‌های زیست‌محیطی پروژه‌ها و برنامه‌های اجرا شده - و یا در دست اجرای - روستا نیز گامی مؤثر در حفظ محیط طبیعی روستا و تدوین راهکارهای لازم خواهد بود.

مقایسه میزان نیاز روستا به انجام فعالیت در حیطه‌های شش‌گانه مذکور و میزان فعالیت‌های انجام‌شده در هر یک از این حیطه‌ها، مشخص ساخت که در تمام ابعاد توسعه پایدار روستایی تفاوت معناداری بین میزان نیاز روستا در آن بعد و میزان عملکرد شورای روستا وجود دارد. به عبارت دیگر، شوراهای اسلامی نتوانسته‌اند آن‌گونه که شایسته است نیازهای توسعه‌ای روستاهای تحت پوشش خود را برآورده سازند. لازمه این امر، همان‌گونه که یافته‌ها نشان داده‌اند، از یک سو حمایت‌های مادی و معنوی دولت است و از سوی دیگر مشارکت مردم در فعالیت‌های شورا.

فاطمه اژدری فرد و مصطفی احمدوند ——— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

افزون بر همه اینها، نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی، نشان داد که متغیرهای سرمایه اجتماعی، حمایت دولت، و مشارکت مردم در امور شوراها از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های عملکرد شورای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی بوده‌اند. این به گونه‌ای است که با انحراف معیار تغییر در مقدار سرمایه اجتماعی، حمایت دولت، و مشارکت مردم در امور شورا به ترتیب موجب رخ نمودن ۰/۱۹، ۰/۴۱، و ۰/۲۳ تغییر در انحراف معیار عملکرد شوراهای اسلامی روستا می‌شود. این یافته نیز همسو با یافته‌های حمیدیان و همکاران (۱۳۸۶) است، چراکه آنها در مطالعه خود نشان دادند که روستا و بستر آن نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان فعالیت‌های شورای اسلامی روستا دارد. بدین ترتیب، توصیه می‌شود که به منظور بهبود مشارکت مردم روستاها در امور مربوط به آنها، کارگاه‌های مشارکتی و توانمندسازی در روستاها بر پا گردد تا روستاییان، توان مشارکت هر چه بیشتر را مربوط به خود به دست آورند. به علاوه، اجرای برنامه‌های فرهنگی در خصوص ایجاد همبستگی و وحدت روستاییان نیز امری ضروری است.

## منابع

- آذربایجانی، کریم و دریایی، جواد، ۱۳۸۶، بررسی تأثیر عملکرد شوراهای شهر بر اثربخشی شهرداری‌ها، پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی مدیریت، سال هفتم، شماره ۲۵، صص. ۱۴-۲۸.
- ازکیا، مصطفی، ۱۳۸۴، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، چاپ چهارم، انتشارات اطلاعات، تهران.
- ایمانی جاجرمی، حسین و کریمی، علیرضا، ۱۳۸۸، چالش‌های اجتماعی شوراهای روستایی در مدیریت محلی، مجله توسعه روستایی، دوره اول، شماره ۱، صص. ۸۹-۹۵.
- پاپزن، عبدالحمید و علی بیگی، امیرحسین، ۱۳۸۵، تحلیل انتظارات روستاییان شهرستان کرمانشاه از شوراهای اسلامی روستا، فصلنامه روستا و توسعه، سال نهم، شماره ۴، صص. ۲۰-۳۸.
- چوبچیان، شهلا و کلانتری، خلیل و شعبانعلی فمی، حسین، ۱۳۸۶، عوامل مؤثر بر عملکرد دهیاری‌های استان گیلان، فصلنامه‌ی روستا و توسعه، سال دهم، شماره ۲، صص. ۳۲۲-۵.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی \_\_\_\_\_ دوره ۲، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰

حافظ‌نیا، محمدرضا و ویسی، هادی، ۱۳۸۶، بررسی تطبیقی انجمن‌های محلی با شوراهای اسلامی (قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران)، پژوهش‌نامه علوم سیاسی، سال دوم، شماره ۴، صص. ۶۰-۷۸.

حمیدیان، علیرضا و جوان، جعفر و یاسوری، مجید، ۱۳۸۶، شوراهای روستایی در بوتۀ خرده فرهنگ دهقانی راجرز، مجله جغرافیا و توسعه، سال چهارم، شماره ۵، صص. ۲-۲۴.

رضوانی، محمدرضا و احمدی، علی، ۱۳۸۸، بررسی عملکرد شوراهای اسلامی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان حکیم‌آباد شهرستان زرننده)، دوفصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۴، صص. ۲۷-۳۶.

شهبازی، اسماعیل، ۱۳۷۲، توسعه و ترویج روستایی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

طالب، مهدی، ۱۳۷۶، مدیریت روستایی در ایران، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

عبداللهی، عیوض و چیذری، محمد و پزشکی‌راد، غلامرضا، و علیزاده، ندا، ۱۳۸۸، تحلیل مشارکت شوراهای اسلامی در برنامه‌های ترویجی پیرامون توسعه پایدار، فصلنامه روستا و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۳، صص. ۲۷-۴۳.

عسگری، محمد، ۱۳۸۵، توسعه روستایی، در دسترس:

[www.Rural.development.Edu](http://www.Rural.development.Edu) (april2000)

عمادی، محمد و نیاز، رحیم، ۱۳۸۲، حل مشکلات اداری دهات با توانمندسازی شورای اسلامی روستا، جهاد، ۲۳، شماره ۲۵۶، صص. ۱۰-۱۶.

قدم‌پور، عزت‌اله و سرمد، زهره، ۱۳۸۲، نقش باورهای انگیزشی در رفتار کمک‌طلبی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، مجله روانشناسی، سال هفتم، شماره ۲، صص. ۱۱۸-۱۲۰.

محمدنادر، علیرضا، ۱۳۸۶، مجموعه قوانین و مقررات روستاها و تشکیلات دهیاری‌ها، انتشارات عروج، اصفهان.

مهدوی، مسعود و نجفی‌کامی، علی‌اکبر، ۱۳۸۴، دهیاری، تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران، پژوهش‌های جغرافیایی، سال سوم، شماره ۵۳، صص. ۲۱-۳۹.

نعمتی، مرتضی و بدری، علی، ۱۳۸۶، ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، سال پنجم، شماره ۵۹، صص. ۱۶۱-۱۷۶.

فاطمه ازدری فرد و مصطفی احمدوند ———— واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی

Ambe, G., 2001, *Municipal Councils, International NGOs and Citizen participation in Public Infrastructure Development in Rural Settlements Cameroon*, Journal of Habitat International, 35, PP. 101-110.

FAO, 2003, *Training Module on Participatory Planning and Management*. Available on: [www.fao/docrep/fao/006/ab346e/](http://www.fao/docrep/fao/006/ab346e/).

Ghadoliya, M.K., 2005, *Self Help Groups in India, a Study of the Light and Shades*. Journal of Rural Systems Private, 22, PP. 1-17.

Mosley, M., 2003, *Sustainable Rural Development: The Role of Community Involvement and Local Partnership*. Available on: <http://www.yrl.epce.org.pl/ong-lineus/nato/mseley.pdf>.

Patten, M.L., 2002, *Proposing Empirical Research*, Los Angeles: Pirczak Publishing.

Puntnam, R. and Gross, K.A., 2002, "Introduction", In Puntnam, R. (ed.) *Democracies in Flux, The Evaluation of Social Capital in Contemporary Society*, New York: Oxford University Press.

World Bank, 2000, *Environmental Model for Sustainable Rural Development: The Africa Network on Participatory Approaches*. Available on: <http://d100239.mydomainwebshot.com/JOT/Articles/2-1/zaki-fb.htm>.

Yarwood, R., 2002, *Parish Councils, Partnership and Governance: the Development of Exceptions Housing in the Englan*, Journal of rural studies, 18, PP. 275-291.